

TÖRÖK ÁKOS

A REMÉNYTELENSÉG SZÍNHÁZA

A kaukázusi krétakör és az „Ahogytetszik” Miskolcon

Mióta világ a világ, lelakunk bizonyos szavakat, így lesz gyakran reklámszöveg és ordas közhely abból, ami egykor költészet volt, és hozunk létre olyan abszurd kifejezéseket, mint például a „békeharc”. A kultúra, és azon belül a színház esetén sincsen ez másképp. Így roncsolódott le az utóbbi években a nyertes (és vesztes) színházvezetői pályázatokban egyre sűrűbben – és nem ritkán egyszerre – megjelenő „minőségi szórakoztatás” szókapcsolat, illetve a „remény” szavunk is.

A valósággal való szembenézést és a gondolkodást is felajánló színházcsinálói elképzelés helyére több helyen a könnyen emészthető, elsősorban az érzelmekre ható, a remény opcióját kidomborító színházcsinálás került. Ha az így létrejött előadásokat nézzük, a gyakorlatban a „minőségi” szó gyakran a 'silány és felszínes' helyett áll, az „embereknek reményt kell adni” kifejezés pedig azt jelenti, hogy 'a valósággal való szembenézés helyett klasszikus és modern tündérmesékkel kell minőségien szórakoztatni'.

Sokfélék vagyunk. Vannak, akik egy romhalmaz tetején ülve, ha kapnak egy csipetnyi reményt, nagy elánnal vágnak bele a tennivalóba, mások ilyenkor kényelmesen elnyújtózkodnak, és korábbi tettvágyuk is elcsendesedik. Sokan, ha egy színházi előadásban a világ, és benne önmaguk leromlottságával találkoznak, erőt kapnak a változtatáshoz és a változáshoz, mások a Dunának mennek. Ezek után nem hiszem, hogy lenne biztos megoldás, ám ha mindenáron a reménnyel akarjuk összehozni a színházat, ami messze nem ördögtől való gondolat, annak nem *kell* reményt adnia, de elvennie sem *kell* azt.

Zónaadagok

A Miskolci Nemzeti Színház egyik „Ahogytetszik” előadása utáni pódiumbeszélgetésen a rendező, Rusznyák Gábor finom iróniával azt mondta, hogy „hát, ez nem a remény színháza”. Pedig de, csak nem úgy.

Rusznyák Gábor a *Kivilágos kivraddig* tavalyi bemutatójával ritkán látható tettet hajtott végre: túl azon, hogy egy minden elemében pontos, erős és elgondolkodtató előadást rendezett Móricz Zsigmond kisregényéből, a miskolci teátrum színészeit társulatként hozta helyzetbe. Úgy tűnik, Miskolcon igazgatói szándék és rendezői kvalitás is van olyan produkciókra, amelyek nem egyes színészi alakításokban, hanem a szereposztás minden színészében gondolkodnak. Az „Ahogytetszik” is ilyen: hogy működjön, mindenkinek jónak kell lennie, ha csak ketten

gyengébbek vagy akár harsányabbak a többieknél, az előadás megbicsaklik, félremegegy.

Rusznyák Gábor szokása szerint most sem csak simán színpadra állította Shakespeare vígjátékát. Az Ardeni-erdő ebben az esetben a Zóna, ahol a diktatórikus társadalomból kiebrudalt szabadabb szellemek élnek kisstílusú szabályok által lefojtott és kerítéssel határolt mindennapjaikat. Ide bárki bejöhet, enni és inni kap, még recepció is van, időnként agymosó szöveg hallatszik a hangszórókból, kimenni azonban nem lehet. Szólhatna az előadás akár az elnyomottság elől menekülő szabadság- és szerelemvágyról, amely végül beteljesedik, lesz szerelem és szabadság is. Ez az előadás azonban nem erről szól.

Bármennyire is szimpatikusnak tűnhet eleinte a Zónalakók pezsgő és egymást elfogadó közössége a kinti zsarnoksággal szemben, a menekülő közösség szép lassan bagázssá erodálódik. Legtöbbször finom ecsettel maszatolódik a kép: a szabad szellem öregkori mélabúként, az elfogadás kényelmes lustaságként mutatja meg a fonákját, máskor elnagyoltabb eszközökhöz nyúlnak az alkotók: homofóbiával vagy nővérséssel sározzák be azokat, akiket nem találnak jobb fogást. Akárhogy is, ebben a Zónában senki nem akar semmit sem, itt a szerelem is legfeljebb jobb híján és/vagy hisztérikus módon születik. Ezek a figurák nem azért vannak itt, mert nem mehetnek ki, hanem mert jó nekik ez a kintiek által fenntartott és anyagilag is finanszírozott szanatóriumi semmittevés.

Az összjáték ebben az esetben is mérnöki pontosságú, mint ha egy láthatatlan karmester irányítaná az előadást, a színészek adják és veszik a labdákat, erősödnek fel a saját jeleneteikben, majd vonulnak vissza a Zóna háttéréül. Szinte mindenki megtalálja a magára szabott és a többiekhez illeszkedő figuráját. Az összhangzaton belül az egyik legerősebb szólómat Görög László viszi Jacques szerepében, játékaival a megélt tudás mélabús bölcsességét és a sakkasztalok önmaga által felkent filozófusát egyaránt megidézi. Fandl Ferenc szintén remekel ennek fonákjaként, egy csavaros eszű, élveteg szomorú bohócot kelt életre, akinek már-már hajlamosak vagyunk mindent megbocsátani, már csak azért is, mert talán mi magunk is szeretnénk ilyen könnyedek lenni a nehézkedésünkkel, mint amilyen ő a sajátjával. Mészöly Anna és a magát fiúnak kiadó, a szerelmét szerepjátékkal próbára tevő Rosalinda darabbeli figurája azonban nem találják meg egymást. Mivel Orlando iránti szerelmének és perlekedő szerelemjátékának nincsen meg a közös eredetpontja az alakításában, így mindkettő hamiskás lesz, utóbbi néha már-már ellenszenves, és összességében az egész próbatétel értelme homályos marad.

A szellemes szövegek és a nézőtéri nevetések ellenére valóban nem tűnik túlzottan reménykeltőnek a kép, amelyet az előadás mutat. Megismerve őket vélhetően sem rajtuk, sem a kinti világon nem sokat segít, amikor végül a szanatórium bentlakóinak csapata kiszabadul. Ráadásul nem is ez az előadás legdermesztőbb momentuma, hanem az, amikor az intézmény Somhegyi György által játszott fiatal és lelkiismeretes alkalmazottja, aki végül szerelmétől csúnyán átverve, vállán valós vagy talán csak odaképzelt horogkeresztes tetoválással, a lelkében sértettséggel kérdezi a Zónalakóktól: „Kik vagytok ti, és minek képzelitek magatokat?” Ő az egyetlen, akinek teljesen igaza van, legalábbis addig a pillanatig mindenképpen, amíg az előadás tart. Ezzel együtt nem szeretnénk ott lenni, amikor ezt az igazságát egyszer majd beváltja.

Az előadásban Jacques néha kinéz felénk, és azt mondja, valaki mintha figyelne minket, és még a játékon belül kiderül, hogy tényleg figyeljük őket. Ahogy ez a mindennapi életünkben sincs másképpen: az utcán, a közösségi oldalakon, a családjainkban, a barátainkkal figyeljük, nézzük, és jó esetben látjuk is egymást. És ameddig rá tudunk mosolyogni személyes és közös nyavalyáinkra, mint ahogy ezen az előadáson ezt megtudtuk tenni, addig nincs ok a kétségbeesésre.

Mondj egy mesét!

Bertolt Brecht *A kaukázusi krétakör* című darabja eleve magában hordozza a reménykeltő feloldás lehetőségét. Egy szolgálólány a polgárháború kitörésekor magához veszi a kormányzó gyermekét, akit anyja saját javai és önmaga mentése közben magára hagy, és éhen-szomjan menekül a gyermeket megölni akaró üldözői elől. Amikor évek múltán béke lesz, megtalálják őket, és bíróság elé kerül az ügy. Az igazság (és a szerelem) végül győzedelmeskedik. Már Brecht sem happy ending sztorinak szánta, Szöcs Artur rendezése után pedig végképp nem megkönnyebbülést viszünk haza, hanem valami sokkal súlyosabb örömet.

Kovács Dániel bizzar látványvilága eleve megadja az előadás alaphangulatát. A töménytelen mennyiségű autógumi falként, sziklaszirtként, kapuként vagy éppen kádként egy posztapokaliptikus világ vízióját kelti. Egyszerre utal egy autóktól hemzsegő ipari társadalomra, és annak romjaira, ahogy a munkaruhaszerű jelmezek is az ezt a világot üzemeltetni igyekvő, de folyamatosan kudarcot valló robotosokra.

A kaukázusi krétakör nem társulati darab, két kulcsszereplője van, rajtuk áll vagy bukik az előadás. Persze egy igazán ütős produkcióhoz a többiekre is nagy szükség van, akik ebben az

Mi? „Ahogytetszik” William Shakespeare azonosnak tűnő műve alapján

Hol? Miskolci Nemzeti Színház, Kamaraszínház

Kik? Szatmári György, Görög László, Farkas Sándor, Papp Endre, Feczesin Kristóf, Simon Zoltán, Molnár Sándor Tamás, Fandi Ferenc, Varga Zoltán, Seres Ildikó, Kokics Péter, Somhegyi György, Mészöly Anna, Prohászka Fanni, Szirbik Bernadett, Horváth Alexandra, Kerekes Valéria, Nagy Nándor / Díszlet: Khell Zsolt / Jelmez: Ignjatovic Krisztina / Mozgás: Bányai Mirjam / Rendező: Rusznyák Gábor

Mi? Bertolt Brecht–Paul Dessau: A kaukázusi krétakör

Hol? Miskolci Nemzeti Színház, Játékszín

Kik? Láng Annamária, Harsányi Attila, Simon Zoltán, Szegedi Dezső, Tenki Dalma, Rózsa Krisztián, Papp Endre, Varga Andrea, Molnár Anna, Kokics Péter, Keresztes Sándor, Takács Mária, Márton B. András / Fordító: Eörsi István / Látvány: Kovács Dániel / Dramaturg: Slárku Anett / Rendező: Szöcs Artur

esetben is hozzá a minőséget: megelevenítik a hol finomabban, hol abszurd módon elrajzolt, karakteres figurákat. A gumitenger mellett Láng Annamária Gruséja adja meg az előadás atmoszféráját. Víziszta játéka minden színészi műfogás nélkül teremt egy fokozatosan, ám végérvényesen anyává váló hajadont, aki ha kell, tesz, ha nincs mit tenni, tőr. Megejtő küzdelme és vesszőfutása olyan helyeken érinti meg a nézőtéri lelkeket, ahová ritkán jutnak el egy színházi előadás jelei. A második felvonás a polgárháborús helyzet belső logikátlansága folytán hatalomba került bíró, Acdak története. A budapesti Katona előadásában Kocsis Gergely remekbeszabott Acdakja elhasznált lelkű és mérhetetlenül unatkozó ember, ezzel szemben Harsányi Attila Miskolcon rebbenékeny idegrendszerű, vérrel és indulatokkal teli alakot formáz. Alakítása a játékos pojácától a borgözös kocsmafőnökön keresztül a magánőrület többféle színén robot át és vissza, ám ennek a sokféleségnek megvan az eredetpontja, amely összetartja. És ez egyszerre mélységesen emberi és réműletes.

A szerelmesek végül jogilag is egymáséi lesznek, a gyereket Gruse kapja meg, a jószág győzedelmeskedik, ám az a világ,

Simon Zoltán és Láng Annamária *A kaukázusi krétakörben*. Fotó: Éder Vera

amit előtte majdnem három órán keresztül látunk, nem sok bizakodásra ad okot. Tetézve azzal, hogy a darab eleji előjáték a kaukázusi völgy tulajdonjogáért folyó vitáról az előadásban keretté válik, a birtoklásról az előadás végén képzeletbeli szavazás dönt, amelynek a végeredménye, hogy (erősen szépitő megfogalmazással) senki semmit sem kap. Szöcs Artur rendezése ezzel együtt nem nyomasztó, jó pillanatokban szellemes játékosság oldja a történések és az előadásbeli világ súlyosságát. Valamiféle fájdalmas szépséget viszünk haza, és talán azt a hitet is, hogy a világban mindig vannak Grusék és Accdakok, hogy a mi néha nagyon fárasztó mindennapjaink mögött is ott van egy

Gruse lehetősége, ahogy a saját élveteg Accdakunk mélyéről is előhozható az emberségünk, amikor arra a legnagyobb szükség van. Innen pedig már csak egy lépés – igaz, ez a leghosszabb lépés – mindezt tényleg előhozni.

A jó színházban a remény mindig több egy érzelemgözös indulatnál, amely alig ér tovább a ruhatárnál. Lényege szerint hosszú (vagy végtelen) lejárható, különben csak pillanatnyi önmagunkkal és a világgal való elégedettséget jelent. A miskolci színház ebben az értelemben is reménykeltő: hosszú és következetes munkával valóban létre lehet hozni minőséget és szórakoztatást is.

PETHŐ TIBOR

TUDATKARNEVÁL

Két Fekete Ádám-rendezésről

Fekete Ádám (ha lehet ezt a sokszorosan elkoptatott kifejezést alkalmazni a helyzetre mindenfajta ironia nélkül) szinte „üstökösként tűnt fel” a hazai színházi életben színészként, íróként, dramaturgként vagy éppen rendezőként; első szerzői színházi előadásának szigorúan véve a 2015-ben bemutatott *Csoportkép oroszán nélkül* tekinthető. A legalább háromórás *Csoportkép* annak idején végletesen megosztotta közönségét, sokan – ami a hazai teátrumokban ritka – előadás közben távoztak a nézőtérről. Reveláció és botrány – jellemezte tömören és találóan a darab hatását Török Ákos. 2017 ősze óta (Feketének a szerzői színház felé tett látványos – egyébként nagyon is várható – lépéseként értékelhető a tény) két általa írt és rendezett darabot játszanak Budapesten.

A *Reggeli dinoszauruszokkal* a Stúdió K-ban december közepe óta láthatja a közönség. Átlagos, mindennapi alkalom a kiindulópontja a kezdőszituációnak: a nő (Pallagi Melitta) és a férfi (Sipos György) egy amerikai vidéki „művelődési házban” koncertre várakozik. Ami az első pillanattól nyugtalanítóan szokatlan, hogy rajtuk kívül senki nem kíváncsi a produkcióra, holott az énekes, Horse Johnson (Spilák Lajos) hosszú esztendő óta nem lépett fel. A nő és a férfi meg-megszakadó dialógusából, el-elakadó gesztusaiból értetlenség, boldogtalanság, reménytelenség árad. Johnson a mikrofonhoz lép, ám nem énekel.

A színen örök alkony uralkodik, a hol derengő, hol erősebben bevilágított félhomályban, a bundába burkolt egyszerű bútorok között éppen csak elkezdődő „történet” lassú tempóban elenyészik, az ok-okozati viszonyok, kapcsok esetlegessé válnak. A kibontakozó, primer szinten többnyire összefüggéstelen szürreális álomképek sorozatából álló előadás (ahogy egy ajánlóban szerepel: „Rövid, történetekkel egybekötött zenés performansz”) egyúttal új, szélesebb, kizárólagosan szimbolikus spektrum felé nyílik ki.

A kommunikáció kudarcot vall, a töredékes jelenetek emberi viszonyai elromlanak; ez, vagy pedig a már az eleve meg-

lévő „romlottság” manifesztálódik akár a közeli rokonokkal való, szokványos panelekből tetszőlegesen megépíthető, Juli (Nyakó Juli) által folytatott, helyenként tompán ingerült telefonbeszélgetésben, akár a fiú és őt meg nem ismerő anyja közötti dialógusban (Nyakó Juli és György Zoltán). A szövegek egyértelműen Ionesco abszurd színházát idézik, a háttérben pedig ott munkál Németh Gábor regényében, az *Egy mormota nyarában* találóan megfogalmazott alapvetés: „világok választják el azokat, akiket én három lépés távolságból már meg sem tudok különböztetni”. Önkényes önértelmezések esetlegesen elrendezett világába jutunk. Nyomában pedig megkezdődik – végeredményben egy posztdramatikus színházi úton – az egy-egy drámai szituációt alátámasztó rendszer (esetenként óvatos) felszámolása.

A *Dinoszauruszokkal* töltött két óra viszont túl soknak és túl hosszúnak tűnik. Nemcsak önmagában nézve, hanem az előadás zárásának tükrében is. Ezen a ponton felsejlik a darabot átszövő elvagyódás célja: a gyerekkor. Tíz évig tartó mély álomból ébred fel Dani (Lovas Dániel), aki mintha az anyaméhéből szállna ki, úgy lép elénk a háttérben végig jelen lévő áttetsző sátorszerűségből. Feltűnése és szavai, amelyekben az elvesztett idealisztikus létezés (a dinoszauruszokkal való reggelit, vagyis korlátlanágunk lehetőségét) állítja szembe a szürke, kiüresedett, illúzióktól mentesített felnőttkorral, mintha didaktikus „üzenetet” küldene felénk. A szituáció azonban az első benyomások után nemcsak bonyolultabbá, hanem sajnos zavarossá is válik. Hogy valóban a túl direkt konklúzió lenne-e a végpont, az nem derül ki pontosan. Elképzelhető ugyanis, hogy fájdalmas-ironikus fordulattal a menekülés célját jelentő idealizált gyermekkor a hanyatlás újabb állomásaként, a menekülés lehetetlenségeként jelenik meg. Hiszen az addig látottak alapján a gyermekségbe való visszavagyódás lehetne akár pszichológiai tünet: a szabadságról, és vele a felelősségről való lemondásé. Ha úgy tetszik, egy bizarr ösztársadalmi, gyermeteget szülő Alzheimer-